

Henk Boels (ed.), *Overheidsfinanciën tijdens de Republiek en het Koninkrijk, 1600-1850* (Hilversum: Verloren, 2012, 236 pp., ISBN 978 90 8704 248 6).

Deze bundel is het resultaat van een oproep die de Stichting Geschiedenis van de Overheidsfinanciën tot haar leden richtte. Het is de derde keer dat zij een dergelijke publicatie tot stand brengt. Het is daarbij niet de bedoeling een coherent en strak geredigeerde bundel te realiseren, waardoor de publicatie daar dan ook niet op mag worden afgerekend. Niettemin is er een aantal elementen van lof en kritiek die op de bundel in zijn geheel van toepassing zijn, en kunnen enkele thema's worden benoemd die in meerdere bijdragen aan de orde zijn.

Ook al betreft de publicatie een bijzonder breed thema, toch heeft het op die manier bundelen van deelonderzoeken naar de overheidsfinanciën 'in de ruime zin van het woord' (7) een meerwaarde. Het bevat immers bijdragen die door een soms eerder inventariserende en beschrijvende opzet moeilijker in een tijdschrift zijn te plaatsen, maar die voor collega historici erg nuttig kunnen zijn, alleen al omdat het attendeert op mooie bronnenreeksen. Zo wijzen Wietse Veenstra en Arjan Otte in hun bijdrage op een vrijwel volledige reeks rekeningen van de Zeeuwse admiraliteit. De bijdrage van Eduard Dormans inventariseert de bronnen die het mogelijk maken om de openbare financiën van de Staatse Landen van Overmaze rond het midden van de achttiende eeuw te bestuderen. Ton Kappelhof geeft inzicht in een reeks ambtelijke rapporten die belastingontvangers in de Meierij na 1736 naar Den Haag stuurden ter analyse van de plaatselijke draagkracht. De bijdrage van Victor Enthoven over de inning van de nationale heffing op inkomen van 1798 heeft als expliciet doel de bron 'te ontsluiten en toegankelijk voor verder onderzoek te maken' (138). Hij voegt dan ook twee decreten uit 1797 en een overzicht van de nationale heffing op het inkomen in bijlage toe aan zijn artikel. Ook de bijdrage van Hugo Landheer over achterstallige schulden van het koninkrijk der Nederlanden in het begin van de negentiende eeuw brengt een weinig bestudeerd gegeven in kaart en verduidelijkt welk onontgonnen bronnenmateriaal nog op onderzoek wacht.

Deze kracht is tegelijk ook een belangrijke zwakte van de bundel. Niet alle bijdragen zijn even leesbaar omwille van hun soms wel erg inventariserend karakter. Zo is de bijdrage van Eduard Dormans uiterst degelijk uitgewerkt, maar omdat een centrale vraagstelling ontbreekt, geraakt de lezer die het beschreven materiaal niet onmiddellijk voor eigen onderzoek kan gebruiken, er moeilijk doorheen. Ook andere bijdragen zouden

aan leesbaarheid winnen als er meer expliciet een centrale vraag naar voren zou worden geschoven, waarbij de tekst in functie van het antwoord op die vraag wordt opgebouwd.

Niettemin bevat de bundel ook een aantal bijdragen die wel degelijk met een duidelijk en expliciet geformuleerde vraag naar het bestudeerde bronnenmateriaal kijken, en met nieuwe antwoorden komen. Een thema dat daarbij enkele keren aan de oppervlakte komt, betreft de manier waarop Den Haag in de achttiende eeuw er in toenemende mate naar streefde op basis van gedegen informatie te besturen. Zo is de vraag van Ton Kappelhof naar de reden voor de toenemende rapportage over de sociaal-economische situatie in de Meierij na 1736 erg treffend. Een wens om meer informatie ten behoeve van een betere verdeling van fiscale lasten lag daarvan aan de basis. Mooi is ook hoe Kappelhof vaststelt dat de kwaliteit van de gerapporteerde informatie soms eerder bedenkelijk was. Ook de bijdrage van Pieter Wagenaar verduidelijkt hoe de informatievoorziening met betrekking tot de lokale belastinginning op gewestelijk niveau toenam. Volgens Wagenaar betroffen dit in de achttiende eeuw weliswaar geringe successen ter hervorming van de overheidsfinanciën, maar droeg de toegenomen informatievoorziening er wel toe bij dat onder meer de invoering van een landelijk belastingstelsel tijdens de Bataafse Republiek en het Koninkrijk Holland wel slaagde.

Een tweede thema dat in meerdere bijdragen terug komt, betreft de politieke spanningen naar aanleiding van hervormingen van de overheidsfinanciën. Zo wordt in de bijdrage van Jan Postma de besluitvorming met betrekking tot de tiërcering – een drastische rentereductie in 1810 – minutieus geschetst. Een jarenlang debat ging aan deze radicale maatregel vooraf. De rentelast woog zwaar op de overheidsfinanciën, maar een rentereductie zou tal van personen en instellingen in de problemen brengen. Onder druk van de zware rentelast werd de knoop in 1810 uiteindelijk toch doorgehakt. Volgens Postma toont de maatregel uit 1810 dat de grote financieringsproblemen uit de periode van de gedecentraliseerde Republiek slechts opgelost geraakten toen een eenheidsstaat tot stand was gekomen, die wel in staat was tot evenwichtige financiën (188).

De bijdrage van Hugo Landheer over de vereffening van de achterstallige schulden van het Koninkrijk Nederland in het begin van de negentiende eeuw, sluit mooi aan bij de conclusies van Postma. Hij schuift de vraag naar voren waarom ‘de min of meer gebruikelijke betalingsachterstand van de overheid zich aan het eind van de achttiende eeuw in enkele jaren ontwikkelde van een betrekkelijk onschuldig verschijnsel tot een politiek probleem’ (189). Interessant is dat de politieke problematisering ook leidde tot de uiteindelijke oplossing ervan. Dat had echter wel wat voeten in de aarde want de schulden werden pas in het midden van de negentiende eeuw ingelost. Toen pas was er voldoende toezicht op de overheidsfinanciën, en met name de besteding van overheidsgelden.

De bijdrage van Landheer toont duidelijk de meerwaarde van onderzoek dat de grens van 1800 overschrijdt, en zo langere evoluties in beeld brengt. Die meerwaarde van periode-overschrijdend onderzoek komt ook in de bundel als geheel tot uiting. De bijdragen van Veestra en Otte, Henk Boels en Eduard Dormans illustreren de

gedecentraliseerde organisatie van de overheidsfinanciën, met zijn voor- en nadelen. In de bijdragen van Kappelhof en Wagenaar zien we hoe er reeds in de achttiende eeuw kleinere veranderingen optraden, die vooral de toenemende informatieverschaffing aan het centrale bestuur betreffen. In de bijdragen van Enthoven, Postma en Landheer zien we ten slotte de totstandkoming van een meer krachtadig centraal bestuur dat er op langere termijn in slaagde evenwichtige overheidsfinanciën te bewerkstelligen.

Griet Vermeesch, Vrije Universiteit Brussel